

NOWELIZACJA USTAWY O UPADŁOŚCI KONSUMENCKIEJ - KONSEKWENCJE DLA SEKTORA BANKOWEGO

MATEUSZ SZCZEPANKIEWICZ

STUDENT SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE

SIERPIEŃ 2015

❖ Spis treści

❖ Wstęp	3
1. Upadłość konsumencka – definicja, proces.....	4
2. Upadłość konsumencka – skala zjawiska.....	6
3. Upadłość konsumencka – przyczyny zmian	9
❖ I. Zmiany wprowadzone nowelizacją	12
1. Podstawowe oraz inne elementy procesu	12
2. Koszty postępowania upadłościowego.....	14
3. Cel regulacji	15
❖ II. Konsekwencje dla sektora bankowego.....	17
1. Wzrost ryzyka działalności.....	17
2. Nowe podejście do kredytobiorców	19
❖ Podsumowanie.....	21
❖ Bibliografia	22

❖ Wstęp

Efektywnie funkcjonujące prawo upadłościowe wspiera rozwój gospodarki¹. Po pierwsze pozwala na większą swobodę nawiązywania kontaktów handlowych między przedsiębiorstwami, w tym w szczególności nowymi, ale dysponującymi pewnym majątkiem. Spowodowane jest to prawnym upewnieniem realizacji wierzytelności poprzez ich skuteczną, szybką oraz cechującą się możliwie niskim kosztem windykację (co określane jest mianem funkcji windykacyjnej prawa upadłościowego²). Po drugie ogłoszenie upadłości przez nierentowne, bądź tylko niewypłacalne, przedsiębiorstwa stanowi informacje dla pozostałych uczestników rynku, ostrzega przed ich kondycją ekonomiczno-finansową, zmniejszając ryzyko poniesienia straty przez sprawne ekonomiczne podmioty. W przypadku osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej, pełniących w gospodarce role konsumentów oraz stanowiących element podaży pracy, uwydatnia się dodatkowo funkcja oddłużeniowa³. Nerozerwalność osoby dłużnika i jego majątku oraz niemożność „likwidacji” osoby fizycznej sprawiają, że dla rzeczywistej sanacji i umożliwienia powrotu zarówno do społeczeństwa, jak i życia gospodarczego, konieczne jest umorzenie tej części długu, która, nawet przy rozłożeniu jej na długi okres, efektywnie „spychałaby” do granicy minimum socjalnego, upośledzając jednostkę społecznie, a z drugiej strony utrudniając jej zwiększenie konsumpcji, akumulację majątku, czy popychając do nieoficjalnego obiegu. Uwypukleniu, podkreśleniu znaczenia tej drugiej funkcji podporządkowana była, jak się wydaje na podstawie wypowiedzi przedstawicieli władzy, nowelizacja ustawy prawo upadłościowe i naprawcze w jej części odnoszącej się do osób fizycznych, co potwierdzają słowa wiceministra sprawiedliwości Jerzego Kozdronia na posiedzeniu komisji senackiej: "Wychodzimy z założenia, że upadłość likwidacyjna jest po to, żeby dłużnik wyszedł z tej szarej strefy i żeby dać mu możliwość

¹ Por. Prusak Błażej, „Upadłość – Mit Kłęski, czy szansa na odrodzenie”, w: *Prace Naukowe Katedry Ekonomii i Zarządzania Przedsiębiorstwem*, t. 1, (red. H. Różańska), Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2002, s. 41-54.

² Wołowski Przemysław, „Upadłość konsumencka na podstawie nowelizacji ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze z dnia 29 sierpnia 2014 r.”, w: *Transformacje Prawa Prywatnego* 4/2014, s. 54.

³ Tamże, s. 54-55.

powrotu do normalnego społeczeństwa. Jeżeli będziemy sankcjonowali sytuację, że dłużnik będzie spłacał dług bardzo długo, np. 10 lat, to on nie wróci na łono społeczeństwa, nie wróci do normalnego funkcjonowania, bo będzie cały czas spłacał dług⁴.

1. Upadłość konsumencka – definicja, proces

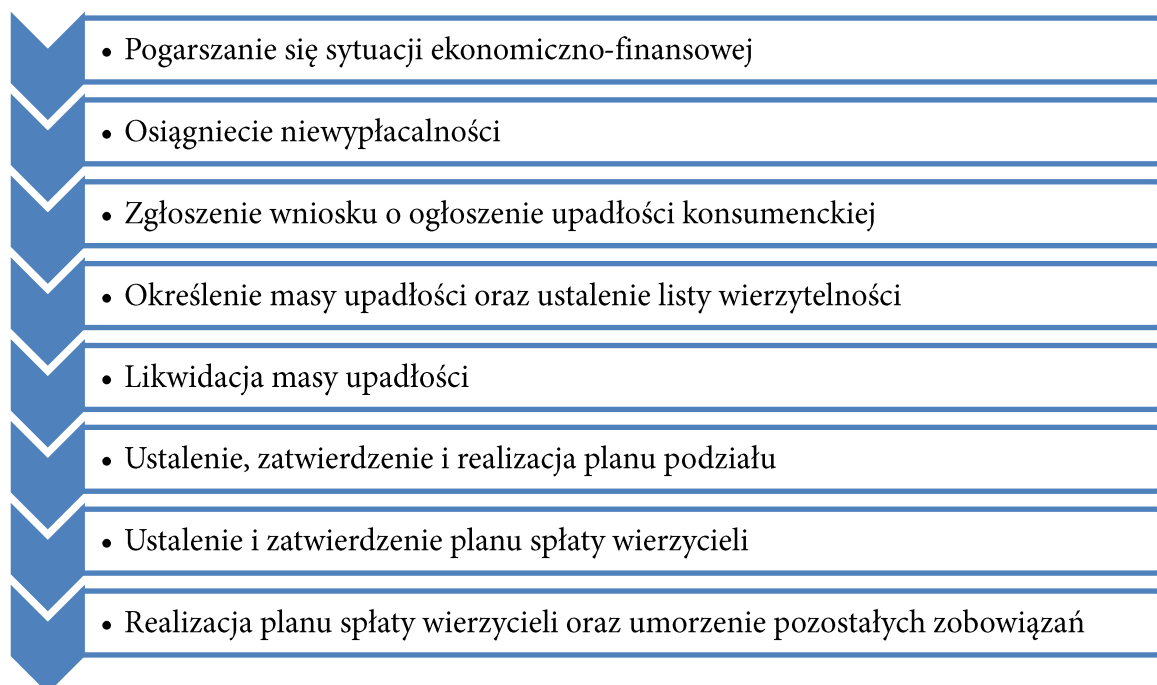
Upadłość konsumencka jest stanem prawnym, rodzącym określone skutki prawne, ogłaszanym przez sąd na wniosek dłużnika (Art. 491¹, Art. 491² ust. 3., i kolejne Ustawy z dnia 28 lutego 2003 Prawo upadłościowe i naprawcze, zwanej dalej Ustawą). Podstawową przesłanką ogłoszenia upadłości jest niewypłacalność (Art. 10 Ustawy). Niewypłacalność ustawodawca zdefiniował dla osób fizycznych, jako stan, w którym dłużnik nie wykonuje swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych (Art. 2 Ustawy). Widać więc, że ogłoszenie upadłości nie może, zwykle, nastąpić z dnia na dzień, lecz poprzedzone jest procesem pogarszania się sytuacji finansowej, który można śledzić. Należy oczekiwać, że podjęte zostaną najpierw próby zapobieżenia niewypłacalności polegające np. na ugodzie z wierzycielami restrukturyzującej istniejące zadłużenie. Jeśli do niej nie dojdzie, dłużnik, po osądzeniu konsekwencji, składa do sądu stosowny wniosek obejmujący zakresem informacje wymagane Art. 491² ust. 4 Ustawy. Sędzia może go oddalić (Art. 491⁴ Ustawy), w przeciwnym razie wydaje postanowienie o ogłoszeniu upadłości, w którym wzywa wierzycieli upadłego do zgłaszania wierzytelności oraz powołuje syndyka oraz sędziego-komisarza (Art. 491⁵ Ustawy). W tym momencie wszystkie zobowiązania dłużnika stają się wymagalne⁵(Art. 91 Ust. 1 Ustawy). Następnie syndyk ustala masę upadłości, tj. całość majątku upadłego służącą zaspokojeniu wierzycieli (z wyłączeniem zasobów, o których mowa w oddziale 1 i 3 rozdziału 1 Ustaw, w szczególności przedmiotów niezbędnych do przeżycia oraz wykonywania pracy zarobkowej wymienionych w art. 829 Kodeksu postępowania cywilnego) oraz dokonuje jej

⁴ Dudek Jerzy, „Banki walczą o zmiany w ustawie o upadłości konsumenckiej”, Rzeczpospolita, <http://prawo.rp.pl/artikuly/1127060.html?p=1> [dostęp na: 18.04.2015]

⁵ „Upadłość konsumencka. Poradnik”, Ministerstwo Sprawiedliwości, s. 5, http://www.lodz.sa.gov.pl/upload/f/15/2/2/985_poradnik_upadlosc_konsumentencka.pdf [dostęp na: 19.04.2015]

likwidacji. Fundusz masy upadłości zaspokaja całkowicie lub w części istniejące roszczenia na podstawie planu podziału ustalonego przez syndyka oraz zatwierdzonego przez sędziego komisarza (Art. 347- 360 Ustawy). W przypadku, gdy upadły nie dysponuje majątkiem mogącym podlegać likwidacji sporządza się jedynie listę wierzytelności (Art. 491¹⁴ Ustawy). Jeśli roszczenia względem upadłego przekraczały, co do wartości, fundusz masy upadłości, sąd po wysłuchaniu upadłego, syndyka i wierzycieli ustala plan spłaty wierzycieli, bądź w szczególnych przypadkach umarza zobowiązania upadłego bez ustalania planu spłaty (Art. 491¹⁴ oraz 491¹⁶ Ustawy). W postanowieniu o ustaleniu planu spłaty sąd określa zakres pozostałych roszczeń podlegających spłacie, okres, przez jaki następuje ich spłata oraz część zobowiązań, która zostanie umorzona po wykonaniu planu (Art. 491¹⁵ Ustawy). Sukcesywna realizacja planu oraz umorzenie pozostałych zobowiązań kończą procedurę upadłości konsumenckiej.

Rysunek 1. Schemat procedury upadłości konsumenckiej

Źródło: opracowanie własne na podstawie przepisów Ustawy.

2. Upadłość konsumencka – skala zjawiska

Jak zostało wspomniane stan niewypłacalności poprzedzony jest pogarszaniem się sytuacji ekonomiczno-finansowej jednostki. Można zatem przyjąć, że problemy ze spłatą zobowiązań, rozumiane tutaj jako nieterminowe ich regulowanie, są sygnałem świadczącym o możliwości osiągnięcia niewypłacalności, a liczba osób nimi dotknięta wyznacza (szeroko) grupę nią zagrożonych. Przy tak określonych warunkach grupa ta obejmuje około 6% społeczeństwa tj. 2,37 mln osób⁶. Suma zaległych płatności wynosiła na koniec października 2014 41,55 mld zł, jednak w przypadku aż 67% dłużników kwota zaległości nie przekroczyła 5 tys. zł⁷. Należy oczekiwać, że taka kwota skumulowanych wymagalnych zobowiązań nie będzie stanowiła, ze względu na nieproporcjonalne koszty, bodźca do rozpoczęcia procedury upadłości konsumenckiej. Skutkuje ona bowiem m.in. likwidacją majątku, ograniczeniem możliwości zarządzania nim czy wyłączeniem możliwości ponownego zastosowania procedury przez pewien okres. Podchodząc do problemu w odmienny sposób, już z perspektywy sektora bankowego, można prześledzić wartość udzielonych gospodarstwom domowym kredytów, przy których stwierdzono utratę wartości. Powinna być ona identyfikowana, w przypadku klientów detalicznych, gdy⁸:

- opóźnienia w spłacie wynoszą powyżej 90 dni;
- uzyskano informacje o wszczęciu postępowania upadłościowego lub bankructwa klienta;
- uzyskano informacja o problemach finansowych kontrahenta detalicznego (utrata pracy, obniżenie dochodów, wzrost zadłużenia, niespłacalnie zadłużenia w innych instytucjach);
- bank złożył wniosek o wszczęcie postępowania egzekucyjnego wobec kontrahenta.

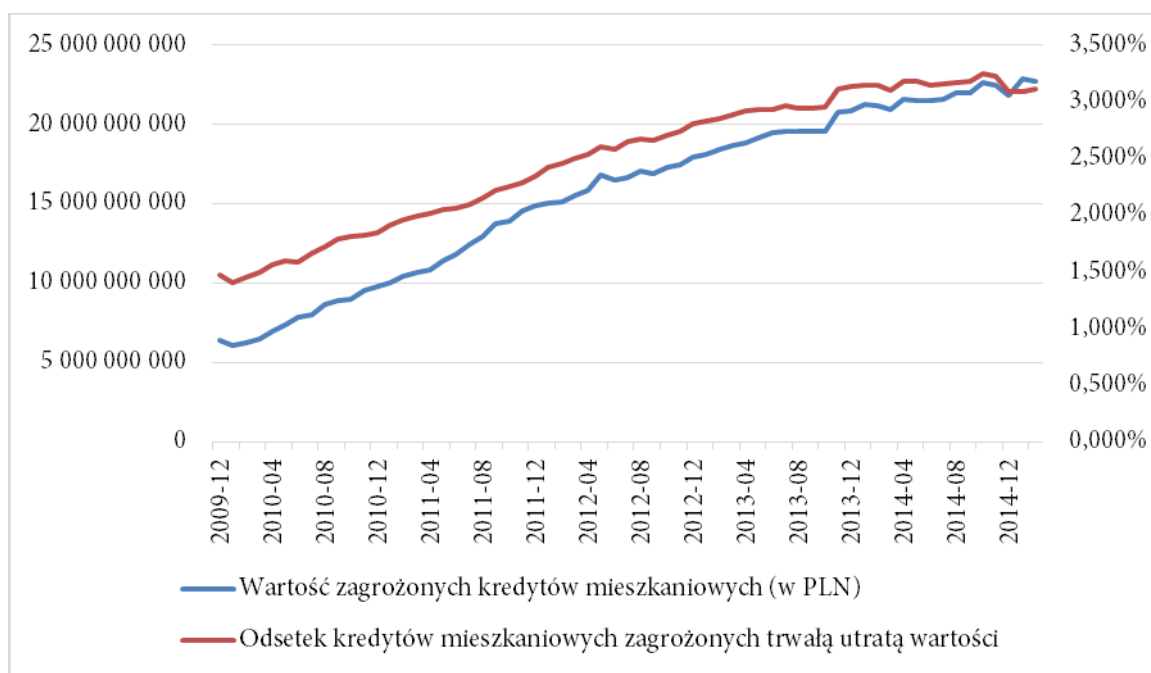
⁶ „Ogólnopolski raport o zaległym zadłużeniu i klientach podwyższonego ryzyka”, Biuro Informacji Kredytowej S.A., Październik 2014, s. 6, <http://www.big.pl/infodlug> [dostęp na: 19.04.2015]

⁷ Tamże, s. 13

⁸ „Rekomendacja R”, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2011, s. 14, https://www.knf.gov.pl/Images/Rekomendacja_R_07_06_2011_tcm75-26628.pdf [dostęp na: 22.04.2015]

Widać, że, zwłaszcza w przypadku kredytów mieszkaniowych, cechujących się z natury wysokimi kwotami, powyżej wymienione warunki konieczne są sygnałem wysokiego prawdopodobieństwa osiągnięcia niewypłacalności (w drugim przypadku już zrealizowanego).

Rysunek 2. Wartość oraz odsetek zagrożonych kredytów mieszkaniowych w okresie od 01.12.2009 do 28.02.2015 (dane miesięczne, bez podsektora banków spółdzielczych)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komisji Nadzoru Finansowego⁹.

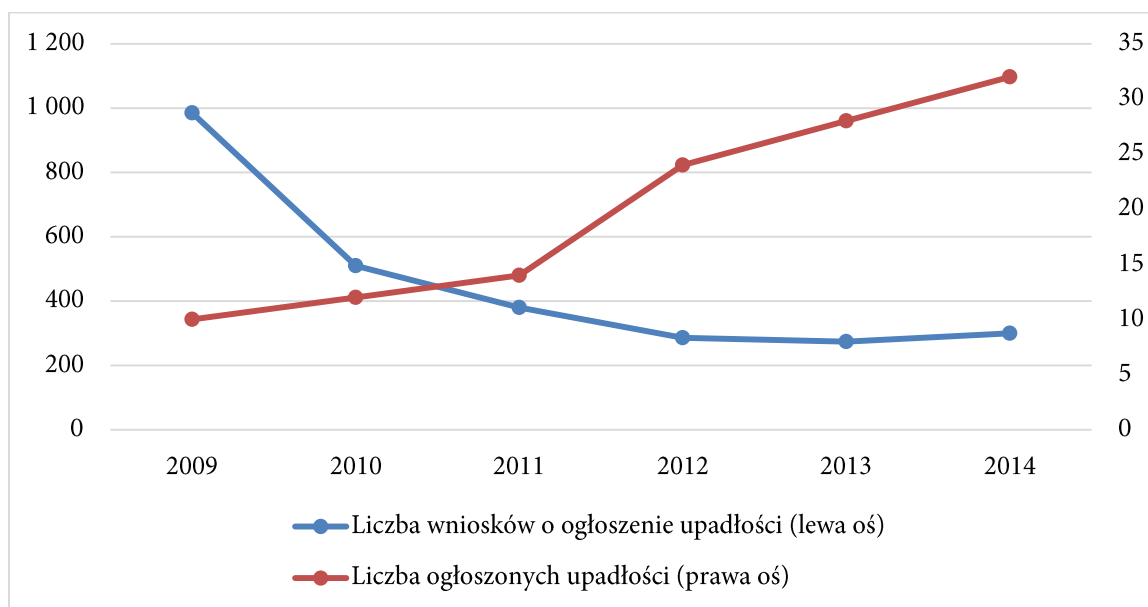
Przy przyjęciu średniej wartości kredytu mieszkaniowego na poziomie 209 tys. PLN szacunkowa liczba kredytów ze stwierdzoną utratą wartości na dzień 28.02.2015 wynosi 108 tys.¹⁰. Zakładając nawet, że zaprezentowana liczba jest znacznie zawyżona, gdyż ze względu na „luźniejszą” politykę kredytową oraz niższy stopień ingerencji w proces kredytowania przez organ nadzoru w latach wcześniejszych, przeciętna wartość udzielanego kredytu mogła być

⁹ http://www.knf.gov.pl/opracowania/sektor_bankowy/dane_o_rynku/Dane_miesieczne.html [dostęp na 22.04.2015]

¹⁰ Obliczenia własne. Wartość kredytów ze stwierdzoną utratą wartości na dzień 28.02.2015 na podstawie danych Komisji Nadzoru Finansowego. Średnia wartość kredytu udzielonego w IV. Kwartale 2014 na podstawie „raport AMRON-SAFRIN”, Centrum Prawa Bankowego i Informacji, 24.02.2015, http://amron.pl/uploads/AMRON%20SAFRIN/Raport%20AMRON-SARFiN%20Nr%204%202014_PL_skrot.pdf [dostęp na: 22.04.2015]

wyższa, to zadłużenie na nabycie nieruchomości stanowi jeden z wielu składników zadłużenia gospodarstw domowych, a także kredyt taki zaciągany może być wspólnie z inną osobą. W związku z tym przybliża ona grupę potencjalnie zainteresowanych upadłością konsumencką, prezentując ją w dziesiątkach tysięcy osób. Dane dotyczące liczby zgłoszonych wniosków oraz ogłoszonych upadłości pod obowiązywaniem pierwotnych uregulowań¹¹ są jednak znacząco odmienne. Na przestrzeni niemal 5 lat wpłynęło do sądów zaledwie 2,735 spraw w tym zakresie, z czego upadłość ogłoszono jedynie w 120 z nich¹². Oznacza to „sukces” jedynie w 4,38% przypadków, podczas gdy statystka ta dla przedsiębiorstw (upadłość likwidacyjna oraz z możliwością zawarcia układu) wyniosła aż 18,83%¹³.

Rysunek 3. Liczba wniosków o ogłoszenie upadłości oraz ogłoszonych upadłości w latach 2009-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Sprawiedliwości.

¹¹ Od dnia 31.03.2009 do 31.12.2014.

¹² „Upadłości w latach 2005-2014”, Ministerstwo Sprawiedliwości, <http://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp na: 22.04.2015]

¹³ Obliczenia własne na podstawie „Upadłości w latach...”

3. Upadłość konsumencka – przyczyny zmian

Przedstawione w poprzednim podrozdziale statystyki wskazują na małe zainteresowanie oraz niską skuteczność przepisów o upadłości konsumenckiej w brzmieniu obowiązującym do 31.12.2014 r. Dodatkowo można domniemywać, że w zakresie liczby wniosków to właśnie skuteczność procedury upadłości przełożyła się na jej spadek z 985 w 2009 do zaledwie 300 w 2014. Powodów należy doszukiwać się w samej konstrukcji procedury. Po pierwsze zakres podmiotowy był określony wąsko: „Sąd oddala wniosek o ogłoszenie upadłości, jeżeli niewypłacalność dłużnika nie powstała wskutek wyjątkowych i niezależnych od niego okoliczności, w szczególności w przypadku, gdy dłużnik zaciągnął zobowiązanie będąc niewypłacalnym (...) „ (Art. 491³ Ust. 1 Ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze w brzmieniu do 31.12.2014, dalej „przed nowelizacją”). Określenie „wyjątkowe i niezależne okoliczności” budziło znaczne problemy jurystyczne – przykładowo część sądów nie uznawała za takie pogorszenia stanu zdrowia w podeszłym wieku, czy śmierci małżonka, które wydawałoby się powinny naturalnie kwalifikować dany przypadek, jako podlegający procedurze¹⁴. Dodatkowo zakaz zaciągania zobowiązania przez dłużnika wydaje się również nazbyt restrykcyjny. Należy ocenić jako pozytywne dążenie do uzyskania np. kredytu konsolidacyjnego czy refinansowego, jako próbę sanacji wypłacalności jednostki. Częstokroć właśnie ta część regulacji uniemożliwiała dłużnikom skuteczne wnioskowanie¹⁵. Traktowali oni stan niewypłacalności, jako nieposiadanie żadnych środków finansowych (bankructwo), co powodowało, iż po osiągnięciu przesłanki ustawowej zaciągali kolejne zobowiązania¹⁶. Kolejną przyczyną była niemożność ogłoszenia upadłości w przypadku posiadania jedynie jednego wierzyciela, gdyż sytuacja taka nie podchodziła pod zakres przedmiotowy ustawy: „Ustawa reguluje: 1) zasady wspólnego dochodzenia roszczeń wierzycieli (...)” (Art. 1 Ust. 1

¹⁴ Zimmerman Piotr, „Upadłość konsumencka – funkcjonowanie w Polsce oraz rozwiązania prawne w wybranych krajach”, Kancelaria Sejmu, Maj 2012, s. 6,
<http://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/86/plik/oe189.pdf> [dostęp na: 22.04.2015]

¹⁵ Kochniak Katarzyna, „Upadłość konsumencka w świetle zasady proporcjonalności”, ALTERUM Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego, Warszawa, grudzień 2014, s. 8

¹⁶ Tamże, s. 8

pkt. 1 przed nowelizacją). Przyjęto w orzecznictwie, że dług taki powinien być przedmiotem zwykłej egzekucji¹⁷. Przepis taki i orzecznictwo naturalne były w przypadku przedsiębiorców, natomiast w przypadku osób fizycznych nieprowadzących działalności skutecznie uniemożliwiały oddłużanie, gdy niejednokrotnie występowała niewypłacalność, spowodowana nieregulowaniem najcięższego wartościowo długu (zwykle kredyt bankowy), przy jednoczesnym regulowaniu „mniejszych” zobowiązań bieżących. Kolejnym problemem, na jaki napotykały osoby zainteresowane upadłością konsumencką, były koszty postępowania. Koniecznym było posiadanie majątku wystarczającego na pokrycie kosztów postępowania, wynagrodzenia syndyka oraz na pozostałe wydatki np. publikację ogłoszenia o upadłości w dzienniku o zasięgu krajowym (Art. 13; Art. 162; Art. 491² Ust. 3 przed nowelizacją). W przypadku, gdy wielu wnioskodawców było bankrutami koszty te odcinały im szansę na dalsze procedowanie wniosku. Nawet w przypadku posiadania pewnych środków, konieczne było właściwe oszacowanie niezbędnej kwoty, co było utrudnione ze względu na niejednorodność praktyki sądowej w tej materii – koszty szacowane przez sędziów wynosiły od kilku do kilkunastu tysięcy złotych¹⁸. Ostatnim istotnym powodem niskiego zainteresowania procedurą upadłości były trudności natury formalnej. Osoby fizyczne nie wiedziały co powinno się znaleźć we wniosku, jak powinien zostać pokazany związek przyczynowo-skutkowy między szczególną sytuacją a niewypłacalnością¹⁹. Ciężko było również oczekiwać, iż w trudnej sytuacji materialnej skorzystają z porady prawnej. Efektem zastosowanych rozwiązań był wysoki stopień prawomocnych zwrotów wniosków²⁰.

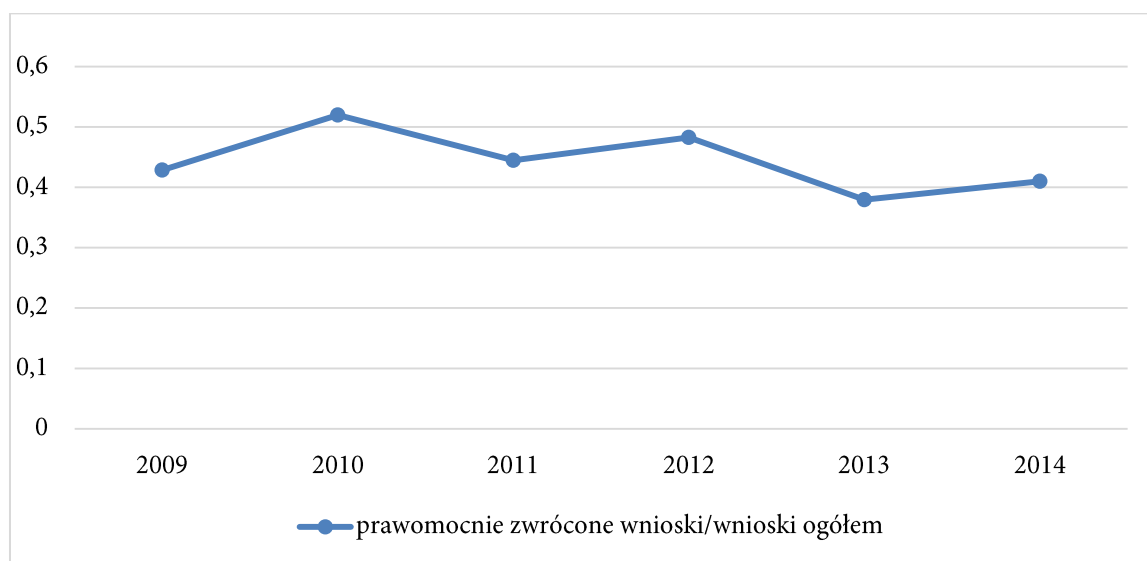
¹⁷ Por. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 1993 r. III CZP 61/93 oraz Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 1994 r. III CZP 139/94

¹⁸ Zimmerman Piotr, dz. cyt., s. 8

¹⁹ Kochniak Katarzyna, dz. cyt., s. 12

²⁰ Choć należy zaznaczyć, że w części wynikał on ze zgłaszania wniosków przez osoby „nieodpowiednie” np. wspólników spółek handlowych (uzasadniali, że środki pozyskane poprzez zadłużenie były przeznaczone na cele prywatne, nie działalności gospodarczej).

Rysunek 4. Udział prawomocnie zwróconych wniosków o upadłość konsumencką we wnioskach ogółem w latach 2009-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

❖ I. Zmiany wprowadzone nowelizacją

1. Podstawowe oraz inne elementy procesu

Wymienione w poprzednim rozdziale problemy, stanowiące przeszkodę w skutecznym stosowaniu procedury upadłości konsumenckiej, zostały w większość zaadresowane przez ustawodawcę w nowelizacji Prawa upadłościowego i naprawczego oraz innych ustaw (Ustawa z dnia 29 sierpnia 2014 o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz o kosztach sądowych w sprawach cywilnych). Jedną z najważniejszych zmian było wprowadzenie nowych przesłanek oddalenia wniosku przez sąd. Przytoczony już Art. 491³ (przed nowelizacją)²¹, nakazywał takie postępowanie, „jeżeli niewypłacalność dłużnika nie powstała w skutek wyjątkowych i niezależnych okoliczności”. Nowo zredagowana regulacja stanowi zaś, że warunkiem koniecznym jest „doprowadzenie do niewypłacalności lub istotne zwiększenie jej stopnia umyślnie lub w skutek rażącego niedbalstwa” (Art. 491⁴ Ustawy). O ile pierwszy z warunków nie rodzi większych trudności interpretacyjnych, o tyle pojęcie rażącego niedbalstwa może wydać się nie ostre. Należy tu odwołać się do wykładni przyjętej przez Sąd Najwyższy, ujmującej, że „zachodzi (rażące niedbalstwo – przyp. autora) tylko wtedy, gdy stopień naganności postępowania drastycznie odbiega od modelu właściwego w danych warunkach zachowania się dłużnika.”²². W związku z powyższym został znacząco rozszerzony zakres osób mogących ogłosić upadłość konsumencką. Nie trzeba już wykazać „wyjątkowej i niezależnej okoliczności”, jak np. pożar czy choroba. Przykładowo utrata pracy czy utrzymujący się wysoki kurs waluty obcej, w której denominowanych jest nasz kredyt, nie będą przyczynami niewypłacalności niemieszczącymi się w procedurze upadłości – przesłanka oddalenia została przeniesiona z ‘rodzaju okoliczności’ na ‘zachowanie się dłużnika’ i jak się zdaje znacznie zawężone. Dodatkowo fakt prowadzenia wobec określonego podmiotu postępowania upadłościowego w

²¹ Przytoczony na s. 8 niniejszej pracy.

²² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26.01.2006 r., sygn. akt V CSK 90/05.

przeciągu ostatnich 10 lat uniemożliwia ponowne skorzystanie z procedury tylko w przypadku, jeżeli „postępowanie zostało umorzone z innych przyczyn niż na wniosek dłużnika”(Art. 941⁴ Ust. 2 Pkt. 1 Ustawy), bądź „prowadzono postępowanie, w którym umorzono całość lub część zobowiązań, a do niewypłacalności doszło pomimo zachowania należytej staranności” (Art. 491⁴ Ust. 3). Wcześniej dyskwalifikujący był sam fakt prowadzenia postępowania (Art. 419³ Ust. 2 Pkt. 1-3 przed nowelizacją). Kolejną zmianą wprowadzoną nowelizacją jest możliwość ogłoszenia upadłości osoby fizycznej, gdy posiada ona tylko jednego wierzyciela (Art. 491² Ust 2 Ustawy). Związane jest to z odmiennym celem regulacji, odróżniającym ‘nową’ procedurę dla osób fizycznych nieprowadzących działalności od pozostałej części Ustawy oraz od wcześniejszych uregulowań²³. Odmienne ustalenie priorytetowości efektów upadłości widoczne jest jeszcze dobitniej, gdy zauważy się, że obecnie jest ona możliwa w przypadku osób nieposiadających żadnego majątku – „Sąd umarza zobowiązania upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli, jeśli osobista sytuacja upadłego w oczywisty sposób wskazuje, że nie byłby on zdolny do dokonania jakichkolwiek spłat w ramach planu spłaty wierzycieli” (Art. 491¹⁶ Ustawy). Osobom, które posiadają zdolność regulacji zobowiązań w ramach planu spłaty, skrócono okres maksymalny, na który można go ustanowić, z 60 do 36 miesięcy (Art. 491⁷ Ust. 1 przed nowelizacją oraz Art. 491¹⁵ Ustawy). Oznacza to, *ceteris paribus*, przy niezmienionych możliwościach spłaty, że umorzeniu będzie podlegał większy odsetek wierzytelności. Zmianie uległa również liczba sędziów rozpoznających sprawy o ogłoszenie upadłości. Dotychczasowo obowiązkowo wynosiła ona 3 sędziów zawodowych (liczba utrzymana w pozostałych przypadkach – Art. 18 Ustawy), natomiast obecnie wystarczy 1 sędzia zawodowy (Art. 491³ Ustawy). Może mieć to znaczenie w przypadku spodziewanego przez ustawodawcę zwiększenia liczby zgłaszanych wniosków²⁴. Novum wprowadzony do przepisów jest wprowadzenie możliwości upadłości układowej (Art. 491²² Ustawy). Ma ona z jednej strony uchronić majątek dłużnika przed całkowitą likwidacją, co dotyczy zwłaszcza nieruchomości mieszkalnej (Art. 491²² Ust. 2 Ustawy), z drugiej jednak

²³ Co będzie poruszone w rozdziale II, podrozdziale C

²⁴ Kochniak Katarzyna, op. cit., s. 9

musi z wysokim prawdopodobieństwem doprowadzić do tych samych celów, co zwykle postępowanie (Art. 491²² Ust. 1 Ustawy). Kolejnym elementem wprowadzonym nowelizacją, tj. nieistniejącym w poprzedzających ją regulacjach, jest wykaz informacji, które muszą zostać zamieszczone we wniosku (Art. 491² Ust 4 Pkt. 1-8 Ustawy). Ma to w oczywisty sposób zmniejszyć odsetek prawomocnie zwracanych wniosków oraz stanowić wskazówkę dotyczącą charakteru pomocnych dla sądu wiadomości. Do pozostałych zmian należy zaliczyć m.in. łagodniejsze traktowanie uchybień dłużnika tj. możliwość ich pominięcia, jeśli są nieznaczne lub działanie takie uzasadniają względy humanitarne (Art. 491⁴ Ust. 2-4; Art. 491¹⁰ Ust. 1; Art. 491²⁰ Ust. 1) oraz wydłużono okres najmu, za jaki wartość czynszu ma być wyłączona z sumy sprzedaży nieruchomości mieszkalnej z 12 do 24 miesięcy oraz doprecyzowano sposób ustalania miesięcznej wartości czynszu (Art. 491⁶ Ust. 1 przed nowelizacją oraz Art. 491¹³ Ust. 1 Ustawy).

2. Koszty postępowania upadłościowego

Znacznych i istotnych zmian dokonano w zakresie kosztów koniecznych do poniesienia w związku z prowadzeniem postępowania upadłościowego. Przed nowelizacją dłużnik musiał posiadać majątek wystarczający na zaspokojenie tych kosztów (Art. 13 Ust. 1 przed nowelizacją). Obecnie, w przypadku jego braku lub niedostatku płynnych funduszy, pokrywa je tymczasowo Skarb Państwa (Art. 491⁷ Ust. 1 Ustawy), a następnie następuje ich zwrot z masy upadłości, jeśli takowa wystąpi. Odmienne uregulowano też wysokość wynagrodzenia syndyka. Przed 31.12.2014 nie mogło ono przekroczyć 3% masy upadłości lub 140-krotności przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku w czwartym kwartale roku poprzedzającego (Art. 162 Ust. 2) obecnie zaś musi mieścić się w zakresie od 0,25 do 2- krotności tegoż. Wysokość opłaty od wniosku została również zmniejszona z 200 PLN do 30 PLN, poprzez zastosowanie w przypadku osób fizycznych opłaty podstawowej (Art. 75 Ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych przed nowelizacją oraz Art. 76a Ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych). Ostatnia

znacząca obniżka kosztów postępowania wiąże się z odmiennym ujęciem obowiązku obwieszczenia postanowienia o ogłoszeniu o upadłości. Dotychczasowo wymagana była jego publikacja w co najmniej jednym dzienniku o zasięgu krajowym (Art. 491² Ust. 3 przed nowelizacją). Obecna ustawa nakazuje obwieszczenie w Monitorze Sądowym i Gospodarczym (Art. 491⁶ Ust. 1 Ustawy).

3. Cel regulacji

Wszystkie powyższe zmiany są jednak pochodną redefinicji celu samej regulacji upadłości konsumenckiej. Dotychczas głównym powodem zastosowania procedury było „dochodzenie roszczeń wierzycieli od niewypłacalnych dłużników” (Art. 1 Ust. 1 pkt. 1 przed nowelizacją). Uwypuklono więc funkcję windykacyjną prawa upadłościowego. Obecnie pierwszeństwo zostało przyznane funkcji oddłużeniowej. Po pierwsze w artykule omawiającym zakres ustawy obydwie zagadnienia zostały ujęte oddzielnie tj. „Ustawa reguluje: (...) zasady dochodzenia roszczeń od niewypłacalnych dłużników będących osobami fizycznymi nieprowadzącymi działalności gospodarczej; (...) zasady umarzania zobowiązań upadłego będącego osobą fizyczną;” (Art. 1 Ust. 1 pkt. 2 i 4 Ustawy). Po drugie nowy zamysł regulacyjny został wyrażony *expressis verbis* w dalszej części aktu – „Postępowanie uregulowane ustawą wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej należy prowadzić tak, aby umożliwić umorzenie zobowiązań upadłego niewykonanych w postępowaniu upadłościowym, a jeśli to możliwe – zaspokoić roszczenia wierzycieli w jak najwyższym stopniu.” (Art. 2 ust. 2 Ustawy). Wyraźnie został wskazany ‘duch regulacji’, przez co należy oczekiwać również nowego podejścia sądów oraz rozstrzygania ewentualnych niejasności na podstawie przytoczonego artykułu, a więc na korzyść upadłego. Ową zmianę potwierdzają także przepisy regulujące samo postępowanie, co zostało pokazane w poprzedzających podrozdziałach. Najdobitniej o intencji ustawodawcy świadczą, jak się wydaje autorowi, umożliwienie ogłoszenie upadłości przy jednym wierzycielu, możliwość oddłużenia bez zaspokojenia

wierzycieli, przyjęcie wniosku, gdy dłużnik nie posiada środków na pokrycie kosztów postępowania oraz skrócenie okresu, na jaki ustanawiany jest plan spłaty.

❖ II. Konsekwencje dla sektora bankowego

1. Wzrost ryzyka działalności

Największe, prawdopodobne konsekwencje nowelizacji Ustawy dla sektora bankowego związane są z ogólną liczbą ogłaszanych upadłości. W krótkim okresie jej wzrost wiązać się będzie głównie z zawężeniem przesłanek oddalenia wniosku oraz niższymi kosztami procesowymi, co będzie stanowiło pewną ‘zachętę’ dla osób już borykających się z problemem. W dłuższej perspektywie liberalizacja przepisów o upadłości konsumenckiej, poprzez zwiększenie jej dostępności oraz obniżenie całłościowych kosztów, może zwiększyć skłonność do zaciągania zobowiązań finansowych²⁵, gdyż informacja ta będzie uwzględniona już na etapie decydowania, co również może przełożyć się na kolejny wzrost liczby upadłości. Istotny wpływ będzie miało również rozpowszechnienie wiedzy o nowych regulacjach oraz, przy powodzeniu nowelizacji, zmiana wizerunku upadłości konsumenckiej. Od 1 stycznia 2015 do 31 marca 2015 sądy ogłosiły 75 upadłości, przy czym w styczniu 2, w lutym 25, a w marcu już 58²⁶. Oznacza to, iż w ciągu zaledwie kwartału ich liczba przewyższyła wynik za ostatnie 2 lata²⁷. Należy przy tym zaznaczyć, że na razie upadłości ogłasza mniej niż połowa sądów, a praktyka postępowań w tym zakresie będzie znana dopiero za około 12 miesięcy, wobec czego na ostateczne ustabilizowanie się liczby wniosków należy poczekać²⁸. W oczywisty sposób przekłada się to na wzrost ryzyka kredytowego²⁹. Niepewność, co do odzyskania pożyczonej kwoty, wynikać będzie nie tylko z ‘przeniesienia ciężaru’ ustawy z funkcji windykacyjnej na

²⁵ Suczyńska Joanna, „Nowe zasady ogłaszania upadłości konsumenckiej”, Kancelaria Radcy Prawnego Joanna Suszyńska, <http://www.kancelariasuszynska.pl/porady-prawne/nowe-zasady-oglaszania-upadlosci-konsumenckiej/> [dostęp na: 24.04.2015]

²⁶ „W 2015 r. upadłość konsumencka szybko wzrośnie, a w przyszłym roku eksploduje.”, Centralny Ośrodek Informacji Gospodarczej, http://www.coig.com.pl/2015-upadlosc-konsumencka_lista_osob.php [dostęp na 24.04.2015]

²⁷ „Upadłości w latach 2005-2014”, Ministerstwo Sprawiedliwości

²⁸ „W 2015 r. upadłość konsumencka ...”, op. cit.

²⁹ Por. Płonka Radosław, „Opinia nt. nowelizacji ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze”, Business Center Club, Warszawa 16 grudnia 2014

oddłużeniową, ale również z faktu zastosowania wymuszonej sprzedaży w procedurze likwidacji masy upadłości, w wyniku której kwota uzyskana może różnić się znacząco od rynkowej, czego większość banków nie uwzględnia na etapie przyznawania kredytu³⁰. Oczekiwany jest wzrost restrykcyjności przy udzielaniu kredytów, w postaci wzrostu ceny (prowizje, oprocentowanie) bądź ograniczenia jego dostępności³¹. Sytuacja powyższa może, w szczególności, dotyczyć klientów tzw. podwyższonego ryzyka, a więc mieszczących się ‘na granicy akceptowalności’ dla banku np. osiągających punktację graniczne w procedurze scoringowej, bądź posiadających tzw. negatywną historię kredytową. Trzeba przy tym zaznaczyć, że skala restrykcji nie powinna być znaczna, ze względu na ciągle ograniczoną, mimo istotnych wzrostów, liczbę wniosków. Według oszacowań rządowych w najbardziej prawdopodobnym wariantcie będzie się ona kształtowała, w przybliżeniu, w następujący sposób: w 2015 roku -525, w 2016- 1800, w 2017 – 3300 i w 2018 - 4900³². Nie należy zakładać bardzo gwałtownych wzrostów, gdyż najbardziej dotkliwe skutki ogłoszenia upadłości zostały utrzymane, w związku z czym po procedurę będą sięgać jedynie osoby o wysokim stosunku zadłużenia do majątku³³. Przy założeniu niekorzystnych dla banków wariantów (o bardzo niskim stopniu prawdopodobieństwa) straty z tytułu upadłości kształtowałyby się jak na rysunku nr 5.

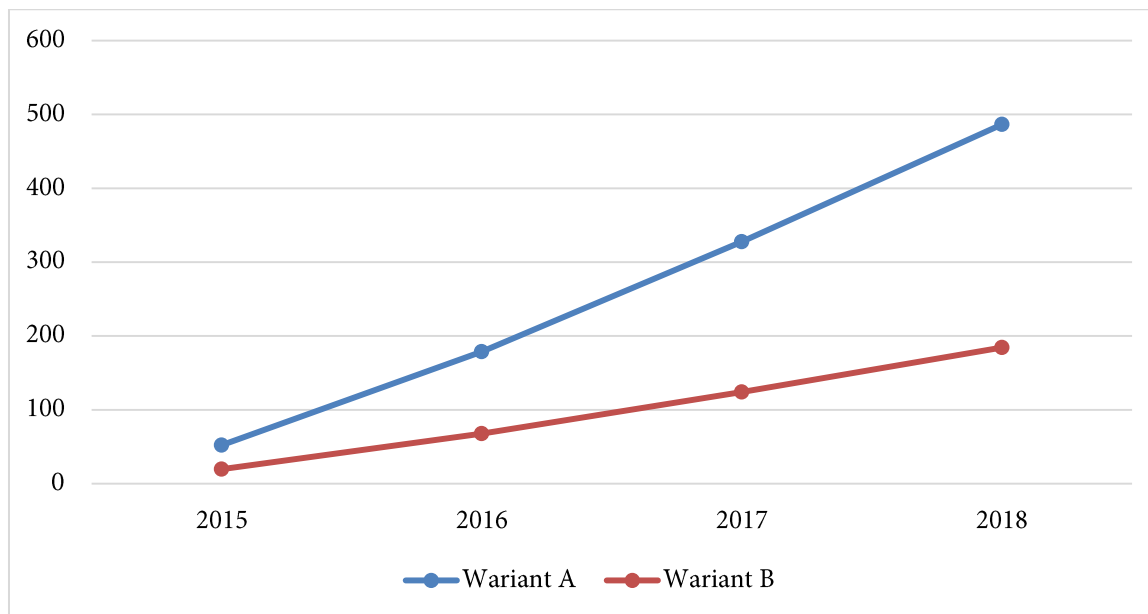
³⁰ Małecka-Pilujńska Magdalena, „Wartość dla wymuszonej sprzedaży jako istotny instrument podejmowania decyzji kredytowych i oceny ryzyka związanego z zabezpieczeniem kredytu „?””, XVIII Krajowa Konferencja Rzeczników Majątkowych, s. 6-9, <http://www.aimproperty.pl/files/publikacje/XVIII-KKRzM-Wartosc-wymuszona.pdf> [dostęp na: 24.04.2015]

³¹ „Newsletter Polskiego Związku Windykacji nr 2”, Polski Związek Windykacji, Marzec 2015, s. 11

³² „Stanowisko Rady Ministrów wobec poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze oraz niektórych innych ustaw (druk nr 2265)”, <http://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatposiedzeniematy/2027/drukisejmowe/2265-s.pdf> [dostęp na 25.04.2015]

³³ W tym: ograniczenie możliwości rozporządzania majątkiem, ograniczenie możliwości zaciągania zobowiązań; likwidacja majątku; wymagalność wszystkich dotychczasowych zobowiązań; ‘nadzór sądowy’

Rysunek 5. Szacunkowa wartość strat sektora bankowego z tytułu ogłaszania upadłości konsumenckiej w latach 2015-2018 (w mln PLN).

Źródło: opracowanie własne³⁴.

2. Nowe podejście do kredytobiorców

Zagrożenie potencjalnym ogłoszeniem upadłości może wymusić na bankach zmianę ich podejścia do klientów-dłużników³⁵. Przejawem będzie większa skłonność do zawierania ugód, restrukturyzacji zadłużenia. Tak jak napisano na początku pracy, nim dochodzi do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, następuje proces pogorszenia się sytuacji finansowej jednostki. Banki starają się śledzić ten proces i podejmować stopniowo kolejne kroki, do których można zaliczyć: monitorowanie, windykacje polubowną, wypowiedzenie umowy, skierowanie wierzytelności do sądu, egzekucja. Możliwość zawarcia ugody występuje

³⁴ Wariant A: wszystkie upadłości dotyczą dłużników hipotecznych; średnia wartość kredytu pozostała do spłaty 209 tys. PLN; wartość nieruchomości wynosi 156,75 tys. PLN (0,75 wartości kredytu pozostałego do spłaty); cena sprzedaży nieruchomości wynosi 0,7 jej wartości rynkowej

Wariant B: 80% upadłości dotyczy dłużników hipotecznych; średnia wartość kredytu pozostała do spłaty 156,75 tys. PLN (0,75*209 tys. PLN); wartość nieruchomości wynosi 156,75 tys. PLN; cena sprzedaży nieruchomości wynosi 0,7 jej wartości rynkowej

³⁵ „Newsletter ...”, op. cit., s. 11

praktycznie do podjęcia ostatniego z wymienionych kroków. Samo postępowanie egzekucyjne stanowi dla banków dodatkowy koszt, a od sierpnia 2016 roku może być nie tylko droższe, ale również wolniejsze i mniej skuteczne, ze względu na ogłoszenie niekonstytucyjności Bankowego Tytułu Gwarancyjnego³⁶. Bank stojąc przed perspektywą umorzenia wierzytelności klienta będzie skłonny do zmiany dotychczasowych warunków kredytu, na zasadach satysfakcjonujących również dłużnika, co dotychczas miało miejsce jedynie sporadycznie³⁷. Trzeba podkreślić, że dla większości klientów rozwiązanie takie również będzie optymalnym, gdyż pozwala uniknąć likwidacji majątku. Przemiany w relacji bank-dłużnik mogą sięgać jeszcze dalej. Zwłaszcza w przypadku, gdyby liczba ogłaszanych upadłości wzrosła bardziej niż jest to spodziewane, prawdopodobnym jest wykształcenie przez banki procedur, które wspomagałyby kredytobiorcę już na etapie pierwszych trudności z terminowym regulowaniem zobowiązania, tak by nie został przekroczony stan, za którym będzie skłonny do złożenia takiego wniosku. Zwłaszcza w przypadku dużych kredytów, a więc i znacznych potencjalnych strat, bank będzie zainteresowany np. rozłożeniem płatności na dłuższy okres, zawieszenie spłaty, konsolidacja zadłużenia, niż szybką windykacją kolejnych rat, która może zmusić kredytobiorcę do zaciągnięcia kolejnych pożyczek i w efekcie wpadnięcia w tzw. 'spiralę zadłużenia'. Pierwszym z sygnałów nowego podejścia jest pilotaż programu opracowanego przez Komitet ds. Kredytu Konsumentckiego przy Związku Banków Polskich³⁸. Wybrani klienci, mający problemy z terminowym regulowaniem zobowiązań, będą reprezentowani przez wybrany bank wobec wszystkich wierzycieli, z którymi będzie on porozumiewał się, w imieniu dłużnika, co do warunków spłaty.

³⁶ „Niekonstytucyjność BTE – z jakimi konsekwencjami trzeba się liczyć?”, GazetaPrawna.pl, <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/867584.niekonstytucyjnosc-bte-z-jakimi-konsekwencjami-trzeba-sie-liczyc.html> [dostęp na 26.04.2015]

³⁷ „Jesienią banki pomogą dłużnikom. Wolą to, niż upadłość konsumencką”, Wyborcza.pl, http://wyborcza.pl/1,75248,16267905,Jesienia_banki_pomoga_dluznikom_Wola_to_niz_upadlosc.html [dostęp na 26.04.2015]

³⁸ tamże

❖ Podsumowanie

Wprowadzona w grudniu 2014 r. nowelizacja Ustawy prawo upadłościowe i naprawcze niesie ze sobą istotne zmiany w procedurze upadłości konsumenckiej. Nowy cel regulacji oraz potwierdzające go rozwiązania zawarte w ustawie przyczynią się do znacznego wzrostu liczby prawnie ogłaszanych niewypłacalności. Ze względu na stosunkowo krótki okres funkcjonowania nowych przepisów, skutkujący m.in. niewykształceniem się nowej linii orzeczniczej czy rozpoznawaniem spraw jedynie przez wybrane sądy, nieznana jest jednak jeszcze skala ich efektów. Przy założeniu realistycznych wielkości, banki muszą spodziewać się zwiększenia ryzyka działalności kredytowej wobec klientów indywidualnych. Przyczyną będzie zmniejszenie prawdopodobieństwa otrzymania pełnej kwoty należności z udzielnych kredytów, poprzez wzrost szans na sądowe umorzenie wierzytelności dłużnika. Wobec wysokiej dotkliwości potencjalnych skutków ogłoszenia upadłości, zwłaszcza w przypadku dłużników hipotecznych, banki mogą wypracować nowe metody współpracy z klientami, które miałyby na celu utrzymanie ich wypłacalności. Należy, wobec tego, spodziewać się rosnącej liczby ugód, zmian warunków umowy, restrukturyzacji zadłużenia itp.

❖ Bibliografia

Dokumenty i akty prawne

- 1) „Ogólnopolski raport o zaległym zadłużeniu i klientach podwyższonego ryzyka”, Biuro Informacji Kredytowej S.A., Październik 2014, <http://www.big.pl/infodlug> [dostęp na: 19.04.2015]
- 2) „Raport AMRON-SAFRIN”, Centrum Prawa Bankowego i Informacji, 24.02.2015, http://amron.pl/uploads/AMRON%20SARFIN/Raport%20AMRON-SARFiN%20Nr%204%202014_PL_skrot.pdf [dostęp na: 22.04.2015]
- 3) „Rekomendacja R”, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2011, https://www.knf.gov.pl/Images/Rekomendacja_R_07_06_2011_tcm75-26628.pdf [dostęp na: 22.04.2015]
- 4) „Stanowisko Rady Ministrów wobec poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze oraz niektórych innych ustaw (druk nr 2265)”, <http://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatposiedzeniatematy/2027/drukisej-mowe/2265-s.pdf> [dostęp na 25.04.2015]
- 5) „W 2015 r. upadłość konsumencka szybko wzrośnie, a w przyszłym roku eksploduje.”, Centralny Ośrodek Informacji Gospodarczej, http://www.coig.com.pl/2015-upadlosc-konsumencka_lista_osob.php [dostęp na 24.04.2015]
- 6) Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz. U. z 2012 r. poz. 1112
- 7) Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz. U. z 2015 r. poz. 233
- 8) Ustawa z dnia 29 sierpnia 2014r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz. U. z 2014 r. poz. 1306

Artykuły naukowe

- 1) Kochniak Katarzyna, „Upadłość konsumencka w świetle zasady proporcjonalności”, ALTERUM Ośrodek Badań i Analiz Systemu Finansowego, Warszawa, grudzień 2014
- 2) Małecka-Pilujka Magdalena, „Wartość dla wymuszonej sprzedaży jako istotny instrument podejmowania decyzji kredytowych i oceny ryzyka związanego z zabezpieczeniem kredytu „?””, XVIII Krajowa Konferencja Rzecznawców Majątkowych, <http://www.aimproperty.pl/files/publikacje/XVIII-KKRzM-Wartosc-wymuszona.pdf> [dostęp na: 24.04.2015]
- 3) Prusak Błażej, „Upadłość – Mit Klęski, czy szansa na odrodzenie”, w: Prace Naukowe Katedry Ekonomii i Zarządzania Przedsiębiorstwem, t. 1, (red. H. Różańska), Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2002
- 4) Wołowski Przemysław, „Upadłość konsumencka na podstawie nowelizacji ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze z dnia 29 sierpnia 2014 r.”, w: Transformacje Prawa Prywatnego 4/2014
- 5) Zimmerman Piotr, „Upadłość konsumencka – funkcjonowanie w Polsce oraz rozwiązania prawne w wybranych krajach”, Kancelaria Sejmu, Maj 2012, <http://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/86/plik/oe189.pdf> [dostęp na: 22.04.2015]

Prasa

- 1) „Jesienią banki pomogą dłużnikom. Wolą to, niż upadłość konsumencką”, Wyborcza.pl, http://wyborcza.pl/1,75248,16267905,Jesienia_banki_pomoga_dluznikom__Wola_to__niz_upadlosc.html [dostęp na 26.04.2015]

- 2) „Niekonstytucyjność BTE – z jakimi konsekwencjami trzeba się liczyć?”, GazetaPrawna.pl, <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/867584,niekonstytucyjnosc-bte-z-jakimi-konsekwencjami-trzeba-sie-liczyc.html> [dostęp na 26.04.2015]
- 3) Dudek Jerzy, „Banki walczą o zmiany w ustawie o upadłości konsumenckiej”, Rzeczpospolita, <http://prawo.rp.pl/artukul/1127060.html?p=1> [dostęp na: 18.04.2015]

Statystyki

- 1) „Upadłości w latach 2005-2014”, Ministerstwo Sprawiedliwości, <http://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp na: 22.04.2015]
- 2) http://www.knf.gov.pl/opracowania/sektor_bankowy/dane_o_rynku/Dane_miesieczne.html [dostęp na 22.04.2015]

Inne

1. „Upadłość konsumencka. Poradnik”, Ministerstwo Sprawiedliwości, http://www.lodz.sa.gov.pl/upload/f/15/2/2/985_poradnik_upadlosc_konsumencka.pdf [dostęp na: 19.04.2015]
2. Suczyńska Joanna, „Nowe zasady ogłaszania upadłości konsumenckiej”, Kancelaria Radcy Prawnego Joanna Suszyńska, <http://www.kancelariasuszynska.pl/porady-prawne/nowe-zasady-oglaszania-upadlosci-konsumenckiej/> [dostęp na: 24.04.2015]
3. „Newsletter Polskiego Związku Windykacji nr 2”, Polski Związek Windykacji, Marzec 2015

ALTERUM OŚRODEK BADAŃ I ANALIZ SYSTEMU FINANSOWEGO

UL. WIEJSKA 12A

00-490 WARSZAWA

LK@ALTERUM.PL

KONTAKT DO AUTORA

MATEUSZ SZCZEPANKIEWICZ

MATEUSZ.SZCZEPANKIEWICZ@GMAIL.COM